

28.2.2006

Perusopetuksen järjestäjät ja perusopetusta antavat koulut

PERUSOPETUSLAIN MUUTOKSEN VAIKUTUKSET USKONNON JA
ELÄMÄNKATSOMUSTIEDON OPETUKSEEN SEKÄ KOULUN TOIMINTAAN

Tasavallan presidentin 6.6.2003 vahvistama ja 1.8.2003 voimaan tullut uusi uskonnonvapauslaki sekä samassa yhteydessä vahvistettu laki perusopetuslain muuttamisesta vaikuttivat koulun toimintaan. Opetushallitus lähetti 6.6.2003 koulutuksen järjestäjille ja kouluille tiedotteen nro 20/2003. Nyt lähetettävä tiedote ja sen liitteenä oleva muistio kumoavat aiemman tiedotteen.

Tiedotteessa täsmennetään uskonnon ja elämäntiedon opetuksen järjestämiseen ja muuhun koulun toimintaan liittyviä kohtia erityisesti seuraavien näkökohtien osalta:

- oppilaan osallistuminen uskonnon tai elämäntiedon opetukseen
- koulun perinteisten ja uskonnollisten juhlien järjestäminen

Opetushallitus lähettää opetuksen järjestäjille oheisen muistion tiedoksi ja huomioonotettavaksi koulutyön suunnittelussa.

Lisätietoja: Ylitarkastaja Pekka Iivonen p. (09) 7747 7200, opetusneuvos Antti Vanne p. (09) 7747 7230, ylitarkastaja Pekka Elo p. (09) 7747 7215 ja undervisningsråd Erik Geber tel. (09) 7747 7179.

Pääjohtaja

Kirsi Lindroos

Ylijohtaja

Irmeli Halinen

LIITE

Muistio: Perusopetuslain muutoksen vaikutukset uskonnon ja elämäntiedon opetukseen sekä koulun toimintaan

TIEDOKSI

Opetusministeriö
Lääninhallitukset
Suomen Kuntaliitto
Opetusalan Ammattijärjestö OAJ

PERUSOPETUSLAIN MUUTOKSEN VAIKUTUKSET USKONNON JA ELÄMÄNKATSOMUSTIEDON OPETUKSEEN SEKÄ KOULUN TOIMINTAAN

Opetushallitus käsittelee tässä tiedotteessa uskonnon ja elämäntietämisen opetuksen järjestämiseen ja koulun muuhun toimintaan liittyviä kysymyksiä.

Perusopetuslain (628/1998)13 §:ssä (muutettu lailla 454/2003) säädetään seuraavaa:

1 mom

Perusopetuksen järjestäjän tulee järjestää oppilaiden enemmistön uskonnon mukaista uskonnon opetusta. Opetus järjestetään tällöin sen mukaan, mihin uskonnolliseen yhdyskuntaan oppilaiden enemmistö kuuluu. Tähän uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvat oppilaat osallistuvat oman uskontonsa opetukseen. Oppilas, joka ei kuulu tähän uskonnolliseen yhdyskuntaan, voi huoltajan ilmoittettua asiasta perusopetuksen järjestäjälle osallistua mainittuun uskonnonopetukseen.

2 mom

Vähintään kolmelle evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai vähintään kolmelle ortodoksiseen kirkkokuntaan kuuluvalla oppilaalla, jotka eivät osallistu 1 momentissa tarkoitettuun uskonnon opetukseen, järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta.

3 mom

Muuhun kuin 2 momentissa mainittuihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvalla vähintään kolmelle oppilaalle, jotka eivät osallistu 1 momentissa tarkoitettuun uskonnonopetukseen, järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta, jos heidän huoltajansa sitä pyytävät.

4 mom

Jos oppilas kuuluu useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan, oppilaan huoltaja päättää, minkä uskonnon opetukseen oppilas osallistuu.

5 mom

Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomalle oppilaalle, joka ei osallistu 1 momentissa tarkoitettuun uskonnonopetukseen, opetetaan elämäntietämistä. Uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvalla oppilaalle, jolle ei järjestetä hänen oman uskontonsa opetusta, opetetaan huoltajan pyynnöstä elämäntietämistä. Perusopetuksen järjestäjän tulee järjestää elämäntietämisen opetusta, jos opetukseen oikeutettuja oppilaita on vähintään kolme.

6 mom

Uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumaton oppilas voi huoltajan pyynnöstä osallistua myös sellaiseen perusopetuksen järjestäjän järjestämään uskonnon opetukseen, joka oppilaan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan perusteella ilmeisesti vastaa hänen uskonnollista katsomustaan.

1. Oppilaan uskonnon tai elämäkatsomustiedon opiskelun vaihtoehdot

1.1. Opetushallituksen tehtävä

Opetushallitus vahvistaa evankelis-luterilaisen ja ortodoksisen uskonnon sekä elämäkatsomustiedon opetussuunnitelman perusteiden lisäksi muiden uskontojen opetusta varten erikseen opetussuunnitelman perusteet. Vaikka jonkin uskonnon opetukseen ei olisi laadittu opetussuunnitelman perusteita, niin opetus aloitetaan vähintään kolmen oppilaan huoltajan sitä pyytäessä ja alkuvaiheessa sovelletaan perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2004 mainittuja kaikille uskonnoille yhteisiä tavoitteita. Opetuksen järjestäjä ilmoittaa asiasta Opetushallitukselle, joka laatii kyseiset opetussuunnitelman perusteet yhteistyössä asianomaisen uskonnollisen yhdyskunnan kanssa ja hyväksyy ne. Vahvistetut opetussuunnitelman perusteet lähetetään opetuksen järjestäjille ja kouluille, ja ne ovat nähtävissä Opetushallituksen www.oph.fi-sivuilla.

Opetushallitus esittää opetusministeriölle, että se selventäisi säädösten osalta muiden kuin opetusta pyytäneiden oppilaiden osallistumisvelvoitteen oman uskonnon opetukseen. Opetushallitus suosittaa, että siihen asti kunnes osallistumisvelvoite on säädösten osalta täsmennetty vain ne oppilaat, joiden huoltaja on pyytänyt oman uskonnon opetusta, osallistuvat opetukseen (Eduskunnan oikeusasiamiehen päätös 6.6.2005).

1.2. Opetuksen järjestäjän tehtävä

Opetuksen järjestäjä on velvollinen järjestämään sen Suomessa rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan mukaista uskonnon opetusta, johon oppilaiden enemmistö kuuluu. Tähän opetukseen voivat osallistua huoltajan pyynnöstä myös muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvat tai niihin kuulumattomat oppilaat. Uskonnollisia yhdyskuntia ovat evankelis-luterilainen kirkko, ortodoksinen kirkkokunta sekä Suomessa rekisteröidyt uskonnolliset yhdyskunnat. Lisäksi lain voimaantulosäännöksen mukaan uskonnolliseen yhdyskuntaan rinnastetaan sellainen lain voimaantullessa toiminut uskonnollinen yhdistys, jota perusopetuksen järjestäjä on pitänyt aikaisemmin säännöksissä tarkoitettuna uskontokuntana. Säännös koskee Herran kansa nimistä yhdistyksiä. Säännöksissä tarkoitettu oppilasmäärä lasketaan ottaen huomioon kaikki opetuksen järjestäjän perusopetuksen oppilaat (niin sanottu kolmen sääntö, perusopetuslaki 13 §). Järjestäjäkohtaista oppilaiden lukumäärää tarkastellaan erikseen suomenkielisessä ja ruotsinkielisessä koulutuksessa.

Silloin kun opetuksen järjestäjän oppilaiden enemmistö on evankelis-luterilaisia, sovelletaan kolmen sääntöä uskonnonopetuksen osalta ortodoksiseen kirkkokuntaan kuuluviin ja elämäkatsomustiedon osalta uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomiin oppilaisiin. Tämän mukaan vähintään kolmelle ortodoksioppilaalle, jotka eivät osallistu enemmistön uskonnon opetukseen, järjestetään ortodoksista uskonnon opetusta ja kolmelle uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomalle oppilaalle opetetaan elämäkatsomustietoa.

Muuhun Suomessa rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkokuntaan kuuluville oppilaille, jotka eivät osallistu enemmistön uskonnon opetukseen, järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta, jos heidän huoltajansa sitä pyytävät ja kolmen sääntö täyttyy.

Perusopetuslain 13 §:n 3 momentissa tarkoitettuun muiden uskonnollisten yhdyskuntien uskonnon opetukseen osallistuvat ne oppilaat, joiden huoltaja on pyytänyt kyseistä uskonnonopetusta. Oppilaiden tulee olla kyseisen uskonnollisen yhdyskunnan jäseniä tai oppilaan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan (Perusopetuslaki 13 § 6 mom) tulee vastata opetusta.

Niiden oppilaiden määrää, jotka eivät kuulu Suomessa rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan, ei oteta huomioon, kun tarkastellaan opetuksen järjestäjän veloitetta aloittavan uuden uskonnon opetus tai jatkaa jonkin uskonnon opetuksen järjestämistä. Opiskelun jo aloittaneiden opetus hoidetaan kuitenkin loppuun, vaikka opetusryhmän koko pienenesi alle kolmen.

Päätös eri uskonnollisten yhdyskuntien mukaisen uskonnon opetuksen järjestämisestä opetuksen järjestäjän kouluissa tulee tehdä hallintolain mukaisella tavalla. Päätökseen voidaan hakea muutosta hallintovalituksella [Perusopetuslaki 42 § (muutettu 13.6.2003 lailla 477/2003)].

Opetuksen järjestäjä sijoittaa oppilaat oman uskontonsa opetukseen tai uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomat oppilaat elämäkatsomustietoon. Aiemmasta vapauttamismenettelystä on luovuttu eli enemmistön uskonnonopetuksesta ei enää haeta vapautusta.

Oman uskonnon opetukseen osallistumisesta tulee paikallisesti tehdä erillinen päätös jokaisen muuhun kuin evankelis-luterilaiseen, ortodoksiseen tai elämäkatsomustietoon osallistuvan oppilaan kohdalla. Koulu voi tarvittaessa pyytää oppilaan huoltajalta luotettavan selvityksen uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyydestä.

Opetuksen järjestäjän tai koulun tulee järjestää perusopetusasetuksen (852/1998) 5 §:n määräämää muuta opetusta tai ohjattua toimintaa oppilaalle, joka ei osallistu enemmistön uskonnon opetukseen tai elämäkatsomustiedon opetukseen, eikä oppilaan oman uskonnon tai elämäkatsomustiedon opetusta järjestetä opetuksen järjestäjän kouluissa, eikä oppilas osallistu oman uskonnollisen yhdyskunnan tarjoamaan opetukseen.

Koulu on velvollinen huolehtimaan oppilaan turvallisuudesta ja valvonnasta, jos oppilaalle muodostuu vapaatunti koulupäivän aikana tai jos opetus järjestetään muussa kuin oppilaan omassa koulussa.

1.3. Oppilaan ja huoltajan asema

Perusopetusasetuksen 11 §:ssä säädetään uskonto tai elämäkatsomustieto oppilaalle pakolliseksi aineeksi. Perusopetuslain 13 §:n 1, 2 ja 5 momenteissa säädetyn mukaisesti oppilas osallistuu joko sen mukaan järjestettyyn uskonnonopetukseen, mihin oppilaiden enemmistön kuuluu, ortodoksiseen uskonnon opetukseen tai elämäkatsomustiedon opetukseen. Muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvilla oppilailta on oikeus osallistua oman uskonnon opetukseen huoltajien pyynnöstä. Aloite osallistumisesta on huoltajalla.

Oppilaiden enemmistön uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvat oppilaat opiskelevat enemmistön uskonnon mukaista uskontoa. Lisäksi oppilas, joka ei kuulu tähän uskonnolliseen yhdyskuntaan, voi huoltajan ilmoituksen perusteella osallistua tähän opetukseen. Ilmoittautumisen menettelytavoista päättää opetuksen järjestäjä.

Koulun on syytä korostaa oppilaiden huoltajille, että katsomusopetusta koskevilla valinnoilla pyritään samalla tavoin kuin muidenkin opintojen valinnoissa siihen, että ratkaisu olisi pysyvä.

Perusopetuslain 13 §:n voimaantullessa enemmistön uskonnon opetukseen osallistui osa sellaisista oppilaista, jotka eivät kuuluneet mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan tai kuuluivat johonkin muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kannanoton perusteella opetuksen järjestäjän tai koulun tulee tiedottaa huoltajille, että näiden tulee erikseen ilmoittaa, mihin opetukseen oppilas jatkossa osallistuu (mikäli ilmoitusta ei ole tehty lain voimaantulon jälkeen). Ilmoittautumismenettelystä päätetään paikallisesti.

Oppilas, joka kuuluu sellaiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan, jonka oman uskonnon opetusta opetuksen järjestäjä ei järjestä tai joiden huoltajat eivät ole pyytäneet oman uskonnon opetusta tai joka ei kuulu mihinkään rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan voi uusien säädösten mukaan osallistua myös elämäkatsomustiedon opetukseen huoltajan pyynnöstä.

Jos Suomessa rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumattoman oppilaan saama kasvatus ja kulttuuritausta vastaa jotain opetuksen järjestäjän tarjoamaa uskonnon opetusta, voi oppilas huoltajan pyynnöstä osallistua kyseiseen uskonnon opetukseen.

Kun oppilaan omaa uskontoa ei opetuksen järjestäjän kouluissa opeteta tai oppilaan huoltaja ei ole pyytänyt oman uskonnon opetusta, niin oppilas voi osallistua oman uskonnollisen yhdyskuntansa antamaan opetukseen. Tällöin oppilaan saaman kouluopetuksen määrä voi alittaa säädetyin opetuksen kokonaistuntimäärän. Tässä tapauksessa oppilas ei osallistu koulussa annettavaan uskonnon opetukseen, eikä hän ole velvollinen osallistumaan perusopetusasetuksen 5 §:n määräämään muuhun opetukseen tai ohjattuun toimintaan. Huoltajan tulee toimittaa koululle selvitys oppilaan osallistumisesta koulun ulkopuoliseen opetukseen.

Jos oppilas ei osallistu enemmistön uskonnon tai elämäkatsomustiedon opetukseen eikä oppilaan omaa uskontoa tai elämäkatsomustietoa järjestetä opetuksen järjestäjän kouluissa, eikä oppilas osallistu edellä mainittuun oman uskonnollisen yhdyskunnan tarjoamaan opetukseen, hänelle järjestetään perusopetusasetuksen 5 §:n määräämää muuta opetusta tai ohjattua toimintaa.

Perusopetuslain 13 §:ssä mainitaan myös mahdollisuus, että oppilas kuuluu useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan. Tällöin oppilaan huoltaja päättää, mihin uskonnon opetukseen oppilas osallistuu.

Uskonnolliset yhdyskunnat päättävät itse, sallivatko ne jäsenilleen kaksoisjäsenyyttä.

Uskonnonvapauslain siirtymäsäädösten johdosta tämä tilanne voi tulla kysymykseen vasta kolme vuotta lain voimaantulon jälkeen (1.8.2006).

2. Uskonnollisen yhdyskunnan antama koulun uskonnon opetusta korvaava opetus

Koulun toiminta määritellään opetussuunnitelmassa ja siihen perustuvassa vuosisuunnitelmassa. Jos perusopetuksen oppilaan omaa uskontoa ei opeteta koulun toimesta, voi se uskonnollinen yhdyskunta, johon oppilas kuuluu, antaa opetuksen koulun ulkopuolisena opetuksena. Koulun tulee pyytää oppilaan huoltajalta luotettava selvitys yhdyskunnan jäsenyydestä ja uskonnon opettamisesta. Oppilaan saaman opetuksen määrä voi tällöin koulussa alittaa säädetyin kokonaistuntimäärän. Tällöin oppilaalle ei myöskään järjestetä korvaavaa opetusta tai toimintaa. Uskonnollisen yhdyskunnan antamasta opetuksesta ei merkitä arvosanaa todistukseen.

3. Uskonnon opetuksen luonne

Säädösmuutosten ehkä näkyvin muutos on ilmaisun ”tunnustuksen mukainen opetus” muuttaminen ”oman uskonnon opetuksiksi”. Tämä ei edellytä uskonnon opetuksen sisältöjen muutosta.

Keskustelussa on usein noussut esiin uskonnon opetuksen ja uskonnon harjoittamisen suhde. Uskonnon opetusta säätelevät edelleen opetussuunnitelman perusteet ja paikalliset opetussuunnitelmat. Opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti järjestetty uskonnon opetus ei ole Suomen perustuslain (731/1999) 11 §:ssä tarkoitettua uskonnon harjoittamista.

Uskonnon opetukseen sisältyy olennaisena osana oman uskonnon tuntemus.

Perustuslakivaliokunnan kannanoton mukaan uskontoon perehtymiseen kuuluu myös tutustuminen uskonnonharjoittamisen muotoihin ja tapoihin. Tutustuminen rukouksiin, virsiin ja uskonnollisiin toimituksiin on osa oman uskonnon opetusta. Esimerkiksi opetukseen liittyvä opintokäynti, jossa tutustaan kirkkoon, moskeijaan tai vastaavaan uskonnolliseen rakennukseen tai seurataan uskonnollista toimitusta siihen osallistumatta, ei ole uskonnollinen tilaisuus vaan osa opetusta. Kaiken opetuksen ja muun toiminnan tulee olla pedagogisesti perusteltua ja opetussuunnitelman mukaista.

4. Koulun perinteiset juhlat

Suomalaisella koululla on useita perinteisiä juhlia kuten joulujuhla, kevätjuhla sekä YK:n päivän ja itsenäisyyspäivän juhla. Niihin saattaa sisältyä joitakin uskontoon viittaavia elementtejä.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on tähdentänyt, että tällaiset juhlatraditiot ovat osa suomalaista kulttuuria. Juhlaan mahdollisesti sisältyvän virren tai jouluevankeliumin johdosta ei juhlaa voida pitää uskonnon harjoittamiseksi katsottavana tilaisuutena.

Koulun juhlat ovat osa opetusta ja koulutyötä. Perusopetuslain 3 §:n mukaan opetuksessa tulee olla yhteistyössä kotien kanssa. Koulun tulee tiedottaa oppilaiden huoltajille koulussa järjestettävistä tapahtumista ja niiden sisällöstä. Tarvittaessa huoltajien kanssa voidaan sopia oppilasta koskevista yksilöllisistä järjestelyistä ja mahdollisesta vaihtoehtoisesta toiminnasta, mikäli vakaumus estää osallistumisen juhlaan tai sen osaan. Järjestelyistä sovittaessa tulee ottaa huomioon oppilaan turvallisuus.

Suomalaisen koulujuhlaperinnön vaalimisessa ja kehittämisessä lähtökohtana tulee olla yhteisöllisyyden ja suvaitsevaisuuden periaate.

5. Koulun uskonnolliset tilaisuudet

Koulu voi edelleen järjestää uskonnollisia tilaisuuksia kuten jumalanpalveluksia ja uskonnollisia päivänavauksia. Tällaiset tilaisuudet katsotaan uskonnon harjoittamiseksi. Perustuslain 11 §:n 2 momentin mukaan ketään ei voida velvoittaa osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen. Tämän perusteella oppilasta ei voida velvoittaa osallistumaan jumalanpalvelukseen, uskonnolliseen päivänavaukseen tai muuhun uskonnolliseen tilaisuuteen.

Oppilaan huoltaja ilmoittaa, jos oppilas ei osallistu uskonnon harjoittamiseen. Ilmoituksen voi tehdä kertaluontoisesti esimerkiksi kouluun ilmoittauduttaessa tai tapauskohtaisesti. Ilmoituksen muodon päättää opetuksen järjestäjä. Ilmoituksen jälkeen koulu huolehtii siitä, että oppilas ei osallistu kyseisiin tilaisuuksiin. Koululla on vastuu oppilaan turvallisuudesta myös silloin, kun oppilas ei osallistu koulun järjestämään uskonnolliseen tilaisuuteen. Koulu järjestää oppilaalle tilaisuuden ajaksi muuta toimintaa.

Perustuslain 11 §:n 2 momentin tarkoituksena ei ole estää muiden positiivista uskonnon harjoittamisen vapautta. Sen tarkoituksena on ensisijassa suojata henkilöä omantuntonsa vastaiselta uskonnon harjoittamiselta. Huoltajan ilmoituksesta oppilas vapautetaan omantunnon syistä uskonnon harjoittamisesta. Koulutyön sujuvuuden kannalta ilmoitus on hyvä tehdä mahdollisimman ajoissa etukäteen, esimerkiksi lukukauden alussa.

Opetuksen järjestäjällä ja koululla on velvollisuus tiedottaa huoltajille koulun toiminnasta. Koska oppilaalla on huoltajan ilmoituksesta perustuslain 11 §:n 2 momentin mukaan mahdollisuus kieltäytyä uskonnon harjoittamisesta, niin tiedotteista on käytävä ilmi koulun järjestämät uskonnolliset tilaisuudet. Opetuksen järjestäjä päättää ilmoitusmenettelystä.

6. Opettajan kelpoisuus

Laki Suomen kansalaisen oikeudesta olla maan palveluksessa uskontunnustukseensa katsomatta (173/21) siihen tehtyine muutoksineen on kumottu uudella uskonnonvapauslailla. Tämä tarkoittaa, että evankelis-luterilaista ja ortodoksista uskonnonopetusta antavalta opettajalta ei enää edellytetä asianomaisen kirkon jäsenyyttä.

Opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetussa asetuksessa (986/1998, muutos 693/2003) säädetään uskontoa opettavan henkilön (luokanopettajat ja aineenopettajat) aineenhallintavaatimuksista siten, että opettajalta vaaditaan korkeakouluopinnot opetettavassa uskonnessa (evankelis-luterilainen ja ortodoksinen uskonto) sekä muiden uskontojen kohdalla asianomaisessa uskonnessa suoritut korkeakouluopinnot tai muulla tavoin hankitut riittävät tiedot ja asianomaisen uskonnon tuntemus.

7. Kouluhenkilöstön asema.

Perusoikeusuudistuksen valmistelussa on katsottu, että uskonnon ja omantunnon vapautta koskevasta perusoikeussäännöksestä ei voida johtaa yleistä oikeutta kieltäytyä virkavelvollisuuksiin kuuluvasta tehtävästä vakaumuksen perusteella. Säännöksen on kuitenkin katsottu puoltavan yleisesti työnjaollisia ja hallinnollisia järjestelyjä, joilla vältetään henkilön velvoittaminen vakaumustaan loukkaaviin työtehtäviin.

Hallituksen esityksessä Suomen perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (HE 309/1993) todetaan, että uskonnon ja omantunnon vapauden ja virkavelvollisuuden hoitamisen väliset ristiriidat joudutaan ratkaisemaan tapauskohtaisesti.